

УДК 330.341.1

INNOVATION ACTIVITY OF FOOD ENTERPRISES IN UKRAINE: TENDENCIES AND PRIORITIES

V. Strashynskyi

National Pedagogical Dragomanov University

Key words:

Innovation
Innovative enterprises
Food industry
Types of innovation
Innovation costs
Financing of innovation

Article history:

Received 24.11.2015
Received in revised form
05.12.2015
Accepted 18.12.2015

Corresponding author:

V. Strashynskyi

E-mail:

npnuff@ukr.net

ABSTRACT

The article describes the current state and trends of innovation activity of the food industry in Ukraine. Innovative enterprises that manufacture food products, beverages and tobacco products, directions and cost structure for innovation activity, the sales volumes of innovative products are analyzed. The types of introduced innovations and sources of funding were examined. Comparative analysis with innovative enterprises in the EU was conducted and practical recommendations for improving innovation activity of the food industry in Ukraine were provided.

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ І ПРІОРИТЕТИ

В.І. Страшинський

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

У статті охарактеризовано сучасний стан і тенденції розвитку інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості в Україні. Проаналізовано інноваційно-активні підприємства, що займаються виробництвом харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів, напрямки здійснених ними інновацій та структуру витрат на інноваційну діяльність, обсяги реалізованої інноваційної продукції. Розглянуто типи запроваджених інновацій і джерела їх фінансування. Проведено порівняльний аналіз з інноваційно активними підприємствами Європейського Союзу та надано практичні рекомендації щодо підвищення рівня інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості України.

Ключові слова: *інновації, інноваційна діяльність підприємств, харчова промисловість, типи інновацій, витрати на інноваційну діяльність, фінансування інноваційної діяльності.*

Постановка проблеми. Протягом останніх років для України все більш очевидними є питання поглиблення євроінтеграційних і глобалізаційних процесів. З огляду на це наша країна повинна здійснювати відповідні заходи як на політичному, так і на економічному рівні. Приєднання України до європейської спільноти створює не лише нові можливості для вітчизняної економіки, але й проблеми, які мають бути враховані на державному рівні, оскільки потенційні загрози можуть завдати значних збитків як для окремих галузей, так і для економіки в цілому.

Однією з таких проблем може бути суттєва різниця у рівні розвитку промисловості європейських країн та України, а також їх інноваційної діяльності. Зважаючи також на рівень застарілості та зношення обладнання як в окремих галузях, так і в промисловості в цілому, а також нижчий технологічний і інформаційний розвиток, питання інтенсифікації інноваційної діяльності вимагають негайного вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інноваційної діяльності підприємств досліджували такі вітчизняні науковці: О.І. Амоша, В.М. Геєць, Р.В. Грінченко, В.В. Дорофійенко, В.О. Зайцева, Г.Г. Півняк, В.П. Семиноженко, В.П. Соловійов, Л.І. Федулова, О.М. Шашенко, О.І. Яшкіна та інші. Серед зарубіжних науковців варто виокремити І.Т. Балабанова, П. Друкера, Ф. Портера, Б.Г. Салтикова, Б. Санто, Б. Твісса, Р.А. Фатхундінова.

Мета статті: Проаналізувати тенденції розвитку інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості України та надати практичні рекомендації щодо стимулювання прискорення розвитку інновацій.

Виклад основного матеріалу. Сучасні підприємства харчової промисловості стикаються з певними труднощами своєчасної ідентифікації та реалізації потенційних інноваційних можливостей, централізації ресурсів, поточного управління операційним процесом і необґрунтованого вибору інноваційних напрямків. Також більшість фінансування здійснюється за рахунок власних засобів, в той час як використання кредитів і державне фінансування знаходяться на низькому рівні.

В Україні позитивною тенденцією є зростання кількості промислових підприємств, що займаються інноваційною діяльністю. Загалом їх частка з 2009 р. зросла з 12,8 % до 17,4 % у 2012 р., а за останні 2 роки зменшилась до 16,1 %, фактично відповідаючи рівню 2011 року. Темпи зростання кількості підприємств з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (що становили близько 23 % від усіх промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю протягом досліджуваного періоду) були вищими, ніж у промисловості в цілому, і збільшились з 13,0 % у 2009 р. до 18,7 % у 2012 р., а за останні 2 роки мали тенденцію до зниження і в 2014 р. становили 16,8 % (рис. 1). Показовим є той факт, що в обох випадках за останні 6 років середній темп зростання кількості підприємств був від'ємним: 1,8 % у промисловості та 5,1 % у виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів. Це свідчить про те, що інноваційна діяльність є запорукою успішного функціонування підприємств і лише ті з них, які приділяють належну увагу інноваціям, залишаються на ринку.

Рис. 1. Частка інноваційно активних промислових і харчових підприємств, %, складено автором на основі [3]

Проте порівняно з розвиненими країнами вітчизняні показники досить незначні. Так, серед країн Європейського Союзу загалом у 2012 р. інновації впроваджували більше половини промислових підприємств (50,4 %). У виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів із 59 727 підприємств інноваціями займалися 46,1 %.

Кількість промислових підприємств, що займалися виробництвом харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів протягом досліджуваного періоду за напрямками впроваджених інновацій, показано в табл. 1.

Таблиця 1. Підприємства, що займалися виробництвом харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів, складено автором на основі [3]

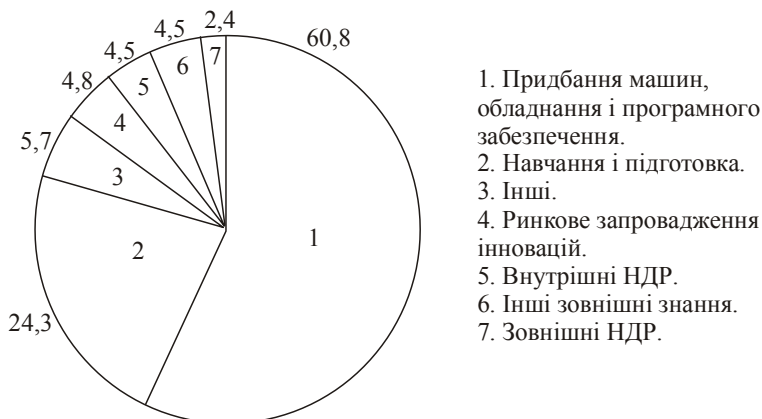
	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Усього	2594	2457	2383	2243	2158	1990
У тому числі займалися інноваційною діяльністю	336	352	384	420	398	334
Придбання машин, обладнання і програмного забезпечення	191	204	245	235	231	203
Навчання і підготовка персоналу	53	43	63	71	79	81
Інші	42	42	47	37	31	19
Ринкове запровадження інновацій	22	21	30	25	23	16
Внутрішні НДР	15	16	19	17	17	15
Інші зовнішні знання	21	18	16	20	16	15
Зовнішні НДР	19	10	13	11	12	8

Як видно з табл. 1, загальна кількість підприємств харчової галузі за останні 6 років скоротилася на 23 %, з 2594 одиниць у 2009 р. до 1990 у 2014 році. При цьому кількість підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, зросла із 336 одиниць у 2009 р. до 420 у 2012 р., а починаючи з 2013 р. зменшувалась досить швидкими темпами.

Варто також зазначити, що єдиним напрямком запроваджених інновацій, за яким кількість підприємств поступово зростала, починаючи з 2010 р., було навчання та підготовка персоналу. Тобто до підприємців приходять розуміння важливості постійного навчання персоналу й підвищення кваліфікації кадрів.

У структурі напрямків впроваджених інновацій протягом останніх 6 років значних зрушень не спостерігалось. Так, у 2014 р. більшість підприємств, що займаються виробництвом харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів, здійснювали інноваційну діяльність шляхом придбання машин, обладнання та програмного забезпечення (60,8 %). Це досить передбачувано, оскільки знос основних засобів на підприємствах даної галузі складає більше 50 %.

Наступним напрямком інноваційної діяльності є навчання персоналу, яке здійснювало майже кожне четверте підприємство. Третіми за частотою запровадження є ринкові інновації, якими у 2014 р. займались майже 5 % досліджуваних підприємств.

Рис. 2. Типи запроваджених інновацій, %, складено автором на основі [3]

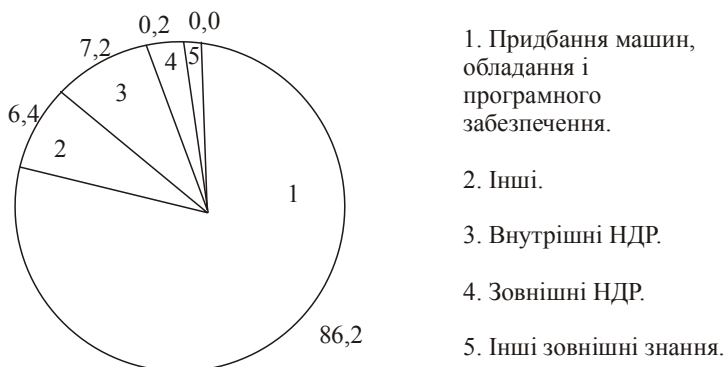
Належне відображення проведені заходи знаходять у структурі витрат підприємств з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів на інноваційну діяльність, які, починаючи з 2011 р., зростають досить швидкими темпами, незважаючи на те, що загальні витрати всіх промислових підприємств з 2012 р. зменшуються в середньому на 19 % щороку.

Структуру витрат підприємств з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів на інноваційну діяльність за останні 6 років показано у табл. 2.

Таблиця 2. Структура витрат підприємств з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів на інноваційну діяльність, складено автором на основі [3]

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Всього	1014973	608852	933060	1566275	1700695	2173610
Придбання машин, обладнання і програмного забезпечення	888494	509116	784079	1235288	1498297	1872952
Інші	79365	76200	120242	302615	101641	138942
Внутрішні НДР	2423	3364	22991	22307	82438	157419
Зовнішні НДР	31833	4985	4110	4929	16244	3556
Інші зовнішні знання	12858	15188	1638	1137	2075	740

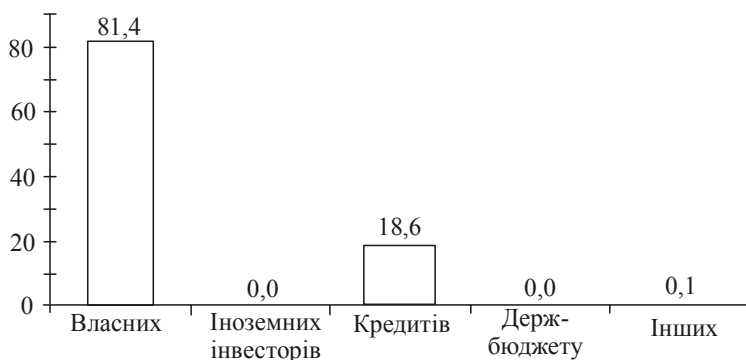
Більше 86 % витрат у 2014 р. припадало на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, що знову ж таки спричинено як значним ступенем зношення основних засобів, так і важливістю реалізації досягнень науково-технічного прогресу у виробництві. На внутрішні та зовнішні науково-дослідні роботи у 2014 р. припадало 7,4 % (7,2 % і 0,2 % відповідно), а також 6 % від загального обсягу витрат було здійснено на інші цілі.

Рис. 3. Розподіл інноваційних витрат, %, складено автором на основі [3]

Структуру витрат підприємств з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів на інноваційну діяльність у 2014 р. показано на рис. 3.

Розподіл загального обсягу фінансування вищевказаних витрат на інноваційну діяльність за джерелами надходжень у виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів у 2014 р. показано на рис. 4. Як видно з рис. 4, лєвова частка припадає саме на власні джерела — 81,4 %. І це довгострокова тенденція, оскільки протягом останніх 5 років частка власних коштів коливалась від 81 % до 94 %. Другим за вагою джерелом фінансування є кредити, на які у 2014 р. припадало 18,6 %. Кошти іноземних інвесторів, держбюджету та інші джерела фінансування разом становили менше 0,1 % у 2014 році.

Рис. 4. Джерела фінансування інноваційної діяльності, %, складено автором на основі [3]

Типи запроваджених інновацій на підприємствах, що займаються виробництвом харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів протягом 2009—

2014 рр., представлені на рис. 5. За останні роки структура запроваджених інновацій істотних змін не зазнавала: протягом усього періоду домінуючим було впровадження інноваційних видів продукції (в середньому 52 % підприємств за останні 6 років). Варто зазначити, що продуктів, нових для ринку в середньому протягом 2009—2014 рр. було лише 15 %, інші ж були новими лише для підприємств. На другому місці були інноваційні процеси, якими займалися 43 % підприємств у 2014 році. З них 81 % займалися впровадженням нових або вдосконалених методів обробки або виробництва продукції. Впровадження маркетингових та організаційних інновацій було найменш популярним серед досліджуваних підприємств, ними займалися лише 16 % та 9 % відповідно.

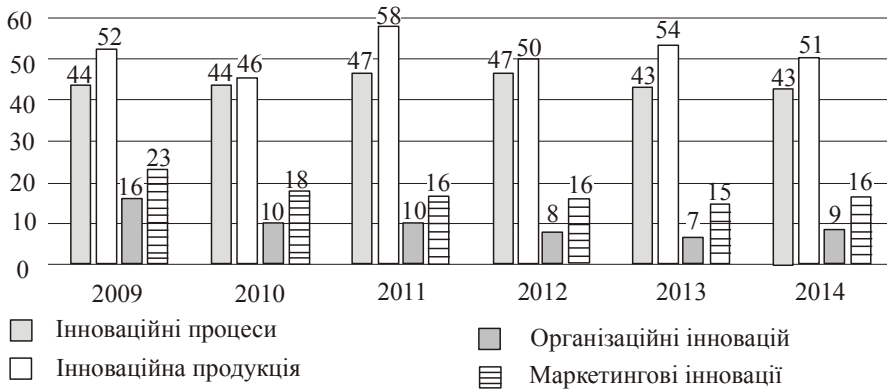

Рис. 5. Типи запроваджених інновацій в Україні протягом 2009—2014 рр., %, складено автором на основі [3]

Разюча відмінність знову ж таки спостерігається з показниками підприємств Європейського Союзу, що займаються виробництвом харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів. Так, у 2012 р. найбільше впроваджувались маркетингові інновації, якими займалися 64 % підприємств, в той час як іншими видами займалися 46—47 % промислових підприємств, що виробляють харчові продукти, напої й тютюнові вироби.

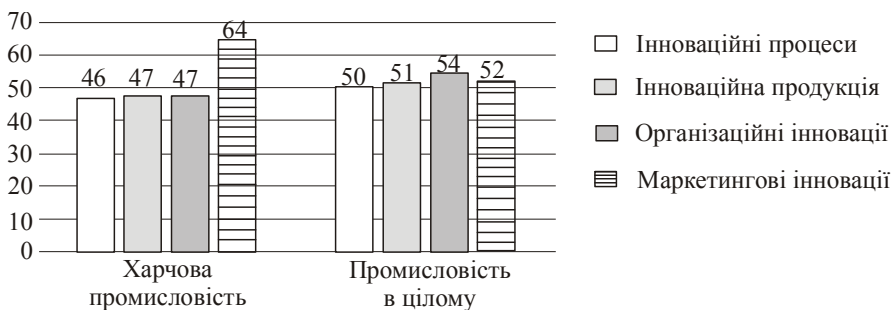

Рис. 6. Типи запроваджених інновацій підприємствами ЄС у 2012 р., %, складено автором на основі [8]

Це свідчить про значний рівень розвитку підприємств ЄС в організаційних, продуктових і процесних інноваціях, а ключову роль у завоюванні споживачів на європейському ринку відіграють саме маркетингові інновації, що також може бути зумовлено високим середнім рівнем якості продукції та розвитку організацій, а також купівельною спроможністю потенційних споживачів. Таким чином, визначальними конкурентними перевагами серед європейських підприємств є саме впровадження маркетингових інновацій, тобто способів привернути увагу покупця та завоювати його прихильність завдяки виваженим інноваційним маркетинговим рішенням.

При цьому по промисловості загалом у європейських підприємств відзначається менша відмінність між кількістю підприємств, що запроваджують різні види інновацій. Так, у 2012 р. промислові підприємства, що займалися інноваційною діяльністю, приблизно в рівній мірі займалися впровадженням різних типів інновацій, показники імплементації яких коливались від 50 до 54 %.

Рис. 7. Обсяг реалізованої харчової інноваційної продукції протягом 2009—2014 рр., млн грн, складено автором на основі [3]

На рис. 7 зображено обсяг реалізованої інноваційної продукції підприємств, що займалися виробництвом харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів протягом 2009—2014 роках. У середньому продукція, що була новою лише для підприємства, становить 77 %, причому за останні 2 роки її відносне значення збільшилося з 66,1 % до 87 %, а продукція, що була новою для ринку, становила в середньому 23 %, причому її значення у 2012 р. становило майже 34 %, а вже в 2014 р. — всього лише 13 %.

Як видно з рис. 7, хоча в 2014 р. й відбулось суттєве зменшення обсягу реалізованої продукції порівняно з попереднім роком на 14 %, проте це не змінює довгострокового тренду, оскільки в 2014 р. інноваційної продукції реалізовано більше, ніж у попередніх періодах (за винятком 2013 р.).

За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що інноваційна діяльність підприємств харчової промисловості знаходиться на досить низькому рівні. Для того, щоб прискорити розвиток інновацій, стимулювати розробку і введення проектів, потрібне збільшення державного фінансування. Державна фінансова політика сприяння інноваційній діяльності має бути спрямована на:

- збільшення потенціалу державного фінансування інновацій;
- підтримання інноваційно-активних підприємств розширенням інвестицій;
- спонукання збільшення обсягів власних коштів підприємств, що витрачаються з метою активізації інноваційної діяльності;
- розширення обсягів кредитування інноваційних проектів.

Розвиток інновацій на теперішній час пов'язується з напрямками, які є пріоритетними, а саме: автоматизація, роботизація, кібернетизація, розвиток мікроелектроніки, розвиток біотехнологій, впровадження енергозберігаючих технологій. Усі вони спрямовані на зменшення витрат виробництва і збільшення доходу. Розвиток харчової промисловості як безпосередньо, так і опосередковано впливає на економічний розвиток держави в цілому, що відображається на зростанні ВВП, сплаті податків, забезпеченні робочих місць, а також в тому, що продукти харчування потрібні для забезпечення працездатності населення [5].

Висновки

Зважаючи на викладене вище, слід зазначити, що в Україні позитивною тенденцією є зростання кількості підприємств, які займаються інноваційною діяльністю, при зменшенні загальної кількості підприємств, що свідчить про доцільність та ефективність інновацій.

Найпоширенішим типом впроваджених інновацій було придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, що, у свою чергу, відображається у структурі витрат на інноваційну діяльність, лівову частку яких становлять витрати на придбання машин, обладнання й програмного забезпечення.

Фінансування інноваційної діяльності як по промисловості загалом, так і по харчовій галузі зокрема здійснюється переважно за рахунок власних коштів. Найпопулярнішими видами інновацій залишаються продуктові та процесні, причому організаційні та маркетингові все ще знаходяться на низькому рівні.

Для інтенсифікації інноваційної діяльності на вітчизняних харчових підприємствах необхідно фокусуватись на пріоритетних напрямках розвитку галузі, а саме: автоматизації, впровадженні енергозберігаючих технологій і сучасних розробках у сфері мікроелектроніки та біотехнологій.

Література

1. Балабанов И.Т. Инновационный менеджмент. — М.: МГИУ, 2001. — 418 с.
2. Гребнев Е.Т. Управление нововведениями. — М.: Экономика, 1995. — 347 с.
3. Державна служба статистики України, [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Каламан О.Б. Інноваційний розвиток підприємств харчової промисловості // Економіка харчової промисловості. — 2014. — № 1. — С. 87—90.
5. Круглова Н.Ю. Инновационный менеджмент: Учебное пособие. 2-е изд. доп. — М.: Издательство РДГУ, 2001. — 352 с.
6. Управление инвестициями, в 2-х т. / В.В. Шеремет, В.М. Павлюченко, В.Д. Шапиро и др. — Высшая школа, 1998. — 284 с.
7. Фатхундинов Р.А. Инновационный менеджмент. — СПб.: Питер, 2002. — 400 с.
8. The Global Competitiveness Report 2012-2013. — Access mode: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf.

ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ: ТЕНДЕНЦИИ И ПРИОРИТЕТЫ

В.И. Страшинский

Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова

В статье дана характеристика современному состоянию и тенденциям развития инновационной деятельности предприятий пищевой промышленности в Украине. Проанализированы инновационно активные предприятия, занимающиеся производством пищевых продуктов, напитков и табачных изделий, направления совершенных ими инноваций и структура затрат на инновационную деятельность, объемы реализованной инновационной продукции. Рассмотрены типы введенных ими инноваций и источники их финансирования. Проведен сравнительный анализ с инновационно активными предприятиями Европейского Союза и даны практические рекомендации по повышению уровня инновационной деятельности предприятий пищевой промышленности Украины.

Ключевые слова: *инновации, инновационная деятельность предприятий, пищевая промышленность, типы инноваций, затраты на инновационную деятельность, финансирование инновационной деятельности.*